

AZ 1917-es FEBRUÁRI ÉS OKTÓBERI ÖSSZETORZADALOM
HATÁSA NAGYKANIZSA MUNKÁSMOZGALMÁRA

Pál József

V. évf., magyar-történelem sz.l.

TÖRTÉNELMI INTÉZET

Az imperialista hatalmak közötti ellentétek 1914 július 28-án háborút robbantottak ki. Az ország háboruba való beleszállását ideológiailag - politikailag az uralkodó osztály kellően alátámasztotta. Nem volt az országban egyetlen párt vagy testület, amely követőit ne a háboru támogatására buzdította volna. A több évtizedes nacionalista szellemű nevelés, most megtette hatását. Az egyszerű emberek gondolkodásában is meglévő nacionalista nézetek révén a magyar uralkodó osztálynak sikerült a népet ellenállás nélkül belevinni a háboruba.

Az agyakat elborító nacionalista gőz azonban rövid időn belül kezdett elpárologni, miután megjelentek a hozzátartozók halálhírére közlő értesítések, miután berobogtak az első sebesült szállitmányok.¹

Rosszul vezetett és hiányosan felszerelt csapataink mindjárt a háboru kezdetén borzalmas veszteségeket szenvedtek. A nagykanizsaiak két ezrede harcolt az orosz fronton : a 48-as gyalogezred és a 20-as honvéd gyalogezred. Főleg az utóbbit érték súlyos veszteségek, és 1915 decemberéig szinte teljesen kicserélődött állománya :

Tisztekből 24 halott és 52 sebesült, a légénység soraiból pedig 1169 halott és 2061 sebesült volt a vesztesége.²

A monarchia gazdaságilag sem készült fel kellőképpen a háborura. A napi 24 millió koronás katonai kiadások³ súlyos zavarokat okoztak a gazdasági élet vérkeringésében.

1915 januárjában már kénytelenek Zalaiban is gabonát rekvirálni⁴, hogy biztosítva legyen az ellátás, de az élelmiszerek drágulási hullámának így sem si-

került gátat szabni.⁵

Jellemző a helyzetre a Zalai Hírlap február 8-i számának egyik cikke, mely azt tanácsolja a gazdaasszonyoknak, hogy vágják ki virágjaikat és konyhakertészetet létesítsenek virágoskertjeikből.⁶

Az árak emelkedésének a piaci árak maximálásával is útját próbálták állni. Ez a kísérlet is csődöt mondott. A falusiak kijelentették, hogy a hatóság által megállapított áron nem hozzák terményeiket a piacra.⁷ Juniában a kiskanizsai parasz-
tok valóban termelősztájkot szerveztek és bojkottálták Nagykanizsa piacát. A rend-
őrségnek csak nagy erőfeszítéssel - a szervezők letartóztatásával - sikerült a
sztájkot letörni.⁸

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy rövid időn belül kiábrándultak a hábo-
ruból az emberek és 1915 tavaszán már békehangokat kezdenek megütni a kanizsai
ujságok is: „Valamennyi nemzet torkig van már a háboru borzalmaival, éppen elér-
kezett az ideje, hogy a népek akarata is érvényesüljön”⁹

A SzDP, egyenlőre még nem adott hangot békekövetelésének. A háboru ki-
törése után néhány héttel a Népszava a háborus termelés fokozására hívta fel a
munkásságot.¹⁰

A nagykanizsai szervezet sem cselekedett másképp. Ha nem is ilyen szégyen-
letes nyílt az árulása, de ez a szervezet is felfüggesztette az osztályharcot a háboru
időtartamára. Ezt bizonyítja 1915 május 1-én kiadott felhívása a kanizsai munkásságho-
„Eltársak, munkások! Május 1-én ez évben zárjátok szívetek mélyébe érzéseiteket.
Vessük bizalmunkat egy szebb jövőbe. Gondoljunk a legjobbakra, akik harctéren
vérüket ontják, Pótoljátok soraitokat, hogy visszatérésük után együttes küzdelmet
indíthassunk az egyenlő jog törvénybe iktatásáért”.¹¹ Ez a felhívás az osztályharc
feladásának dokumentuma. A háboru után majd harcolni fogunk az általános választó
jogért, addig türrünk békességgel és harcoljunk a kizsákmányolóink érdekeiért. Ez
fejezi ki „finoman” a kiáltvány.

Igaz azonban az is, hogy a háboru kitörése után életbeléptetett kivételes törvé-
nyek is megnehezítették a munkásszervezetek munkáját.¹²

Az 1916-os év eseményei azonban tovább siettették a tömegek szemléletének
megváltozását, arra készítette az SzDP-ot is, hogy szembeforduljon a háboruval.

Mit is hozott az 1916-os esztendő ?

A legfontosabb, hogy a központi hatalmaknak - bár jelentős sikereket értek el
192.

most sem sikerült a győzelmet kicsikarni és a háborút befejezni. Sőt a frontok mindenütt megmerevedtek és a háboru állóharcok, un, anyagesaták sorozatává változott. Ez a gyengébb gazdasági potenciállal rendelkező központi hatalmak -elsősorban a monarchia - népeinek még súlyosabb megterhelését jelentette.

Egyre súlyosabb fennakadások jelentkeztek a közellátásban, Augusztusban 8-10 napon keresztül egyetlen deka lisztet sem lehetett kapni Nagykanizsán. Súlyosbitotta a helyzetet a rossz gabonatermés is, így az eddigi 11 vagon helyett 6 vagon lisztet kapott egy hétre a város. Lakosai közül 22 ezren jelentkeztek havi 10 kg. fejadagért és ették a kukoricaliszttel kevert kenyeret. Eltűnt a boltokból a cukor, só, dohány, hús. Azt hiszem főlegesen rendelték el a hústalan napokat, mert egy átlagember úgy sem tudta biztosítani családjának hetente egynél többször a húst.

Inséges napok köszöntöttek Nagykanizsára !

Az amugy is élelmezési nehézségekkel küszködő városnak még nagy tömegű erdélyi menekültet is be kellett fogadni, akik a románok támadása elől húzódtak biztonságosabb helyekre. 1916. szeptember 2-án 1180 asszony és gyerek érkezett Erdélyből a nagykanizsai vasutállomásra, másnap ugyanannyi. Ezek egy részét szétküldték vidékre, mivel már az előzőkben is nagy tömeg érkezett, de még így is Kanizsán 1400, Kiskanizsán 1200 menekült maradt.¹³

Élelmezési kérdésük megoldása szinte lehetetlennek látszott. A nélkülözésektől elgyötört és tulfeszített idegzetű emberek elkeseredése volt az oka az 1916 december 15. véres epizódnak is. Cukor jegyet osztottak az Arany J. utcai ovodában. Az utcán hosszú sorban didergő, várakozó tömegben dulakodás támadt. Tépték egymásról még a ruhát is. Végül a tömeg benyomta a kerítést, összedőlt a lépcső vaskorlátja, magaalá temetve egy kisfiut, akit halálos sebesüléssel a kórházba szállítottak több könnyebb sebesülttel együtt.¹⁴

Nem csodálkozhatunk azon, ha a mérhetetlen nyomor és a szenvedések hatására mind több és több ember fejében merült fel a kérdés. Miért folyik a háboru ? Van-e értelme ? Mind több emberben öltött testet a vágy : végetvetni a háborunak, a szenvedésnek. Ebben az időben - 1916 őszén - ment végbe a fordulat a világpolitikában az imperialista háborútól az imperialista

béke felé.¹⁵ De a háborúnak csak nem akart végeszakadni. Egyik félnek sem sikerült a békét kicsikarni. - A helyzet 1916-17 telén tovább romlott. A központi hatalmak végső erőfeszítést tettek a győzelem eléréséhez: Bevetettek minden ember és anyagtartalékot. Már korábban bevonultatták még a harangokat is, a kilincsekkel és rézüstökkel együtt.¹⁶

1917 január és februárban az ujságok továbbra is a megszokott címmel közölték tudósításokat: Nagykanizsán ismét beköszöntött a lisztínség.¹⁷ Cukrot csak orvosi bizonyítványra lehetett kapni.¹⁸ Az ipar is teljesen a háboru szolgálatába szegődött, a fűtőanyagot is a hadiipar használta fel. A tél kellős közepén a város tüzelő és világítás nélkül maradt.¹⁹ A gyerekek fűtetlen tanteremben télikabátban - már akinek volt - tanultak. A hidegtől sok gyerek súlyosan megbetegedett.²⁰

A háboru azonban, mint egy kiéhezett fenevad, egyre követelte az újabb áldozatokat. Az összes fölmentettet újra felülvizsgálták és akit a frontra alkalmasnak találtak, 18-45 éves korig besorozták.²¹ A városban 1917 elejére már alig maradt épkézláb ember. Egyre több család gyászolta harctéren elesett hozzátartozóját.

A Zalai Hirlap 1919 február 2. száma, elképesztő statisztikát közöl Nagykanizsa háborus veszteségeiről.

Elesett, vagy eltűnt: 1102, ezek után maradt 800 gyerek.

Munkaképtelen rokkant lett: 401, ezeknek 503 gyermekük van. A városi lakosság mellett a parasztság helyzete sem volt jobb. A munkaképes férfiakat a frontra vitték, nem volt aki a földet művelje. Megpróbálták hadifoglyokkal pótolni a munkaerőhiányt. 1916 januárban, már arról tudósít a Zalai Hirlap, hogy közel ezer orosz hadifoglyot foglalkoztatnak Nagykanizsán a különböző ipari üzemekben, építkezéseken és a gazdáknál.²²

Hogy mennyire nem sikerült a mezőgazdaság munkaerő hiányát pótolni mutatja az, hogy az ország gabonatermelése 1/3-val esett.²³ Ezt a kevés terméket is elrekvirálták, gyakran a házi szükséglet figyelmen kívül hagyásával.

A munkásság, parasztság és középrétegek vállalát tehát egyaránt súlyosan nyomta a háboru terhe. Rég elmúlt már az az idő, amikor nótaszóval indultak a katonák a «kutya Szerbia» ellen. Rég elmúlt az az idő, mikor az emberek éltették a háborut. A hosszú reménytelen, súlyos harcok láttán az emberek

először kiábrándultság, majd csüggedés lett urrá. Hogy lehetne végetvetni a szenvedésnek ? Hogy lehetne megszüntetni a céltalan öldöklést ?

Ezekre a kérdésekre az 1917 februári, majd októberi orosz forradalom adott választ a magyar dolgozóknak.

+ + +

Az 1917-es februári orosz forradalom valamennyi ország népe szánára riadót jelentett az imperialista háború elleni harcra. Így a magyarországi proletáriátus mozgalmának is lendítő lökést adott.²⁴ Az országos mozgalom sodrában Nagykanizsán is megélnéült a munkásmozgalom, Ezt mutatja május 1. harcos megünneplése. Deák Péter rendőrfőkapitány ugyan "az állandóan igazalomban lévő kedélyekre való tekintettel" elutasította a SzDP, vezetőségének kérvényét, melyben május 1-én nyilvános népgyűlés és tüntető felvonulás engedélyezését kéri.²⁵

1917 tavaszán azonban már egyszerű megtiltással nem lehetett megakadályozni a munkásságot abban, hogy megünnepelje a munka ünnepét és hangot adjon békekövetelésének.

Az SzDP nagy befolyását és a középrétegek háboruellenes állásfoglalását mutatja, hogy a munkássággal együtt ünnevelt szinte egész Nagykanizsa, Egyetlen gyár, üzem sem dolgozott, az üzletek egész nap zárva voltak.²⁶

Délután hat órakor a szociáldemokrata párt vezetésével a munkások zárt sorokban vonultak a Polgári Egylet kerthelyiségébe, ahol több mint ezer ember gyűlt össze.

Sneff József elnöki megnyitó szavaival kezdődött a népgyűlés, majd Göttl Dezsőné egy kanizsai pékségéd felesége szavalt a mély érzéssel Várnai Zseni : Katonafiamnak c. versét, Ebben a gyönyörű költeményben a költő az anyaság érzelmi momentumával akar hatni fiára, hogy legyőzze a belénevelt katonai fegyelmet és megakadályozza, hogy résztvegyen a forradalmár tömeg elleni harcban.

„Most készülünk a döntő nagy csatára

S ti lesztek ellenünk majd a sereg,

Ha ráusztatnak önnön véreidre,

Ne lőjj fiam, mert én is ott leszek !»²⁷

A gyűlés ünnepi szónoka Szivós Pál budapesti küldött, a békéről, a legujabb eszméről, a proletáriátusnak az általános, titkos választójoghoz való jussáról beszélt.²³

Végül a naggyűlés határozatot hozott, hogy a Tisza-féle korca választójog ellen minden erejével harcolni fog. Magyarország proletárságának béke és igazi általános, titkos választójog kell. A gyűlés szónokának beszédéből és a népgyűlés határozatából kitűnik, az országos pártvezetés azon szándéka, hogy a kanizsai párt tevékenységét is csak a választójogra korlátozza. A kísérlet azonban kudarcra volt ítélve.

A június 8, népgyűlés a választójog követelésén kívül már a hódítás nélküli béke mellett is hitet tett és az orosz forradalmat élte.²⁹

Ugyanezen a napon alakult meg a munkásotthonban a Kanizsai Munkásnők Szakszervezete is, mintegy 80 szakácsnő részvételével. Mozgalmás napok voltak ekkor Nagykanizsán !

Az 1917-es év az uralkodó osztály politikájában is változást hozott. A szociális feszültség enyhítésére egyre többen tettek hitet a liberálisabb kormányzás mellett, illetve léptek fel Tisza "erős kéz" politikájával szemben. Egyre nagyobb befolyásra tettek szert az ellenzéki pártok. Céljuk az volt, hogy liberális reformok hozatalával vegyék elejét a tömegek radikálisabb követeléseinek. A háború mielőbbi befejezésére törekedtek, nehogy a háború okozta forradalmi helyzet forradalmat érleljen. A tömegek harcát pedig a választójogi harcra igyekeztek korlátozni, ezen célból alakították meg a választójogi blokkot.

Az SzDP, vezetősége, mely a háború előtt mindig valamelyik ellenzéki párt uszályába igyekezett kapaszkodni és csak ritkán lépett fel önálló politikai igénnyel, most is örömmel lépett be a blokkba. Utasítására a vidéki szervezetek is mindennütt létrehozták a választójogi blokkot.

Igy alakult meg Nagykanizsán is a blokk 1917 június 24-én Remete Géza ügyvéd elnöketével. A társelnökök között ott volt Sneff József is, a titkár pedig dr. Hamburger Jenő lett.³⁰

Hogy a kanizsai Szociáldemokrata Párt tevékenysége ne fulladjon teljesen a választójogi harc posványába arra biztosíték volt dr. Hamburger Jenő³¹ és Sneff József³², akik 1917 júliustól, mint a Nagykanizsai SzDP. elnöke és titkára vezették 196.

a dolgozó tömegek harcát.

A harcra szükség is volt, mert a rengeteg visszaélés a közéletmezés területén 1917 nyarán szinte elviselhetetlenné tette a munkások életét. Az élelmezési viszonyok tovább romlottak, A városi hatóságok közönyössége és lelkiismeretlensége miatt a munkásság elégedetlensége már kitörni készült. Ebben az időben ugyanis kapott a város néhány mázsa befőzési cukrot, Könnyörögve kérték ezt a munkásasszonyok, de nem kapták meg, ugyanakkor a protekciósok, a gazdagok, akiknek befolyásuk volt a városi hatóságoknál előnyöket élveztek, Fokozta az elégedetlenséget, hogy egy Präger nevezetű mézáró a hatóságok vezetőinek, a rendőrfőkapitánynak, a polgármesternek, a Törvényszék magasabb tisztviselőinek 4,6 koronáért árusította a húst, a szegény munkásemberek és a hivatalnokok pedig 12 koronát fizettek ezért a húsról.

Tetézte a bajt, hogy vérhasjárvány pusztította a munkásgyermeket. Volt olyan munkás, akinek két három gyereke is elpusztult. Kenyér hat hétig nem volt a városban, de a város vezetői a rendelkezésre álló gabonából saját sertéseiket hizlalták. Deák Péter rendőrfőkapitány a tisztviselők beszerzési csoportjának élére állott és köriratban szőlitotta fel a termelőket, hogy vonják meg eddigi vásárlóiktól a tejet és a beszerzési csoportoknak adják. Ennek következtében a tejhiány óriási méreteket öltött, gyermekek és asszonyok képtelenek voltak tejhez jutni,³³

Hamburger Jenő röpiratot adott ki, melyben leleplezte a közéletmezési visszaéléseket és harcra hívta a munkásságot.

„Munkások, Elvtársak, Asszonyok !

Az élelmezési hivatal főnöke egyetértve a polgármesterrel félmétermázsa számra osztotta ki a cukrot az amugy is ellátottnak, a jóllakottnak, a protekciós gazdagoknak, ugyanakkor mikor szegény munkásasszonyokat ridegen és könnyörtelenül elutasították.

Igazatok van, . . . Az öklünket kell megmutatnunk, . . . vagy lesz tisztes közéletmezés, vagy pokolba zavarjuk azokat, akik nem ismerik fel lelkiismerettel, ésszel a mai nyomoruságos nagy időket.»³⁴

Deák Péter rendőrfőkapitány hiába figyelmeztette „barátság”, hogy hagyjon

fel a politizálással, mert könnyen elveszitheti jólmenő orvosi rendelőjét, sőt szabadságát is.³⁵ Hamburger Jenőt nem ijesztették meg a fenyegetések, sőt ő szervezte az 1917 augusztus 2-i éhségtüntetést is.

A tüntetésre az adott okot, hogy az 1917 évi miniszteri termésrendelet úgy intézkedett, hogy az egyes városok lakosságának csak az illető város területén biztosította a gabonaszükséglet szabad bevásárlását. Mivel a legtöbb város területén a szükséglet fedezése nem volt biztosítható, a városi hatóságok a közélelmezési hivatal engedélyével igyekeztek a szomszédos közigazgatási területen is maguknak szabad bevásárlást biztosítani. A nagykanizsai polgármester, mielőtt még a szomszédos közigazgatási területekre vonatkozó szabadvásárlási engedélyt a város lakosságára megkapta, a nagykanizsai járásban megbizottak útján, már előre igyekezett a városi lakosság részére szükséges gabonamennyiséget lekötni és a jegyzőket fölkérte, hogy a bevásárlásokat munkájukban támogassák.

A főszoigabiró helyettese /Viasz József főszoigabiró ekkor éppen betegszabadságon volt/ a polgármester eljárását a kiadott miniszteri rendelettel szemben nem egyeztethetőnek találta. A járás területén ezért megtiltotta a termelőknek, hogy a nagykanizsai bevásárlóknak gabonát adjanak el.³⁶

A SzDp vezetősége Hamburger szerkesztésében először élelhangu röpiratban kelt ki a szolgabiró ellen.

*Munkások. Elvtársak. Éhező nincstelenek !

A város polgármestere hivatásának magaslatán áll, de munkájában megdályozzák a gonoszlevők. A vármegye idéitlen, elvetélt Pató- Páljai. A szükho- loku dzsenti tatárkoponyák. A bőrkabátosok hivatalnok csiszárjai. A nagykanizsai járás főszoigabirója megtiltotta a járás területére, hogy a város számotok gabonát vásárolhasson. Illetéktelenül, jogtalanul embertelenül éhhalálra akarnak benneteket ítélni.

Munkások. Emberek. Éhező megtaposott dolgozó nincstelenjei ennek a s- vármegyének. Megkérdezzük, hogy még mindig bagolyvárak akta-kukacai dirig- ják-e a világot ?³⁷ De nem elégedtek meg csupán az írásbeli demonstrác- Augusztus 2-án tiltakozó gyűlésre hívták össze a munkásokat és munkásassz- nyok a. Több mint ezer főnyi tömeg jelent meg, amelynek Hamburger mondott

198.

szédel. Többek között kijelentette: „Ha a fősztolgabiró rendeletét két napon belül vissza nem vonja, akkor törni, zuzni fogunk. Sem a rendőrségtől, sem a katonaságtól nem fogunk félni, még ha gépfegyvereket hoznak is, sőt az általános sztrájk kimondásától sem fogunk visszariadni, és szükség esetén még a vonatok is megállítjuk.”³⁸

Majd bírálta azon aránytalanságokat, amelyek a hadisegély összegek megállapításánál történtek. Végül a gyűlés, határozatot hozott, hogy a kanizsai hadisegélyes családok nyomorát illusztráló fényképmelléklettel ellátott memorandumot intéz a honvédelmi miniszterhez.³⁹

A gyűlés végeztével este 10 órakor a mintegy ezer főnyi tömeg Hamburgerrel az élen a járási fősztolgabiró hivatala elé tartott, hogy kifejezze tiltakozását reakciós, intézkedése ellen.

Az odavezető utat azonban a rendőrség és katonaság szállta meg. Kesülő uton sikerült néhány száz embernek odajutni. Mire a katonaság parancsnokai rájöttek arra, hogy átjásztották őket, a tüntetők a hivatal összes ablakait már kővel bezúzták. Csak nagy nehézségek árán sikerült a felháborodott munkásokat a hivatal környezetéről eltávolítani.⁴⁰

Természetesnek tűnik ezek után, hogy a megijedt szolgabiró nem is várt 48 órát, hanem egy napon belül visszavonta a rendeletet.

A háboru negyedik évében tehát a rendkívül súlyos gazdasági nehézségek erős táptalajt adtak a kanizsai munkások harcának is. Ezt a harcot elmélyítette a februári orosz forradalom híre. A SzDP, harcos vezetőivel Hamburger Jenő és Sneff József vezetésével már nemcsak háboruellenességüknek, gazdasági követeléseiknek és békevágyuknak adtak hangot, hanem többször is kifejezték tiltakozásukat, elégedetlenségüket a fennálló rendszer hivatalnokaival szemben, ami azt jelentette, hogy elégedetlenek voltak a fennálló rendszerrel is. A rendszer megdöntésének módszere példát nyújtott az októberi orosz szocialista forradalom.

+ + +

Az orosz forradalomról eléggé ellentétes hírek érkeztek, de amikor a tömegek megtudták az újságokból, hogy békét, földet és népjogokat ígér, és ösztönösen melléálltak. Az orosz forradalom példája nyomán felismerték, hogy

a béke és a forradalom kérdése összefügg.

A tömegek nyomására a SzDP országos vezetősége november 25-én rokonszenvtüntetést rendezett. A gyűlés előadójának, Bokányi Dezsőnek beszédét minduntalan felkiáltások szakították meg: "Az orosz szociáldemokraták megmutatták az utat, Éljen a szocialista forradalom! A magyar proletáriátus tanuljon az oroszoktól!"⁴¹

A budapesti tüntetés visszhangjaként országszerte tüntetések voltak a béke és az orosz forradalom mellett. Nagykanizsa harcos munkásai természetesen nem maradtak ki ebből a megmozdulásból. A kispolgári elemek széleskörű bevonásával november 25-én ők is népgyűlést tartottak. A gyűlés előadói Göttl Dezső és Hamburger Jenő voltak. Göttl a gazdasági és politikai szervezkedés szükségességét fejtegette. Hamburger Jenő pedig kifejtette, hogy az orosz forradalom eredményeit csak a központi hatalmak szervezett munkásságának elszánt harca mentheti meg.⁴²

Az elszánt harcra való hajlam a dolgozó tömegekben még is érelődött a háborús szenvedések hatására és az orosz forradalom példájára, de a SzDP országos vezetősége minden erejét arra fordította, hogy ezt a harc készséget leszerelje. Az egyszerű párttagok körében mind jobban nőtt az elégedetlenség ezen politikával szemben. Egyre gyakrabban kapott hangot az a kívánság, hogy orosz mintára a párt munkástanácsot létesítsen, amelynek tagjait az üzemek közvetlen választják és az vegye kezébe a párt politikájának irányítását.⁴³

A munkástanács megalakításának ügyében ült össze 1918 január 13-án egy bizalmas értekezlet Budapesten a Nagydíófa utcában. Az értekezleten az akkor éppen Budapesten tartozkodó Sneff József is részt vett.⁴⁴ Az értekezlet tervezete szerint a Budapesti Munkástanács egy központi szervezet lett volna, melynek a szociáldemokrata pártvezetőség minden ténykedéséért felelős és a pártvezetőséget felelősségre vonhatja. Sneff József hallatta szavát, az értekezleten és a Munkástanácsot kizárólag a munkásokból javasolta megalakítani.

Ezekből az eseményekből megállapíthatjuk, hogy a kanizsai pártvezetőség a SzDP balszárnyát támogatta. A baloldali politikát fdytató kanizsai szociáldemokraták mögé nemcsak a munkások, hanem az értelmiségiek a kispolgárok is mind nagyobb számban kezdtek felsorakozni. Egy háboruellenes egységfront

200.

körvonalai voltak kibontakozóban. Ezt mutatja az 1918 januári általános politikai tömegsztrájkba való bekapcsolódás is. A sztrájk az annaxió nélküli béke mielőbbi megkötéséért tört ki először Budapesten, majd innen futótüzként terjedt el szerbe az egész országban.

Január 19-én délben érkezett Markovics Ernő ujságíró Budapest-ről Nagykanizsára, magával hozva Landler Jenő sztrájkra való felhívását.⁴⁵ Markovics azonban kissé megkésett, mert már január 19-én reggel a kanizsai Szociáldemokrata Párt vezetősége elhatározta, hogy csatlakozik a budapesti sztrájkhoz. A sztrájk vezetésére - orosz mintáramunkástanácsot alakítottak, még a délelőtti folyamán. Először csak 35-40 ember részvételével, majd másnap 100 tagra egészítették ki, elnököt és jegyzőt is választottak.⁴⁶ A 100-as munkástanács egy szűkebb bizottságot választott 32 taggal, a többiek járták a várost, hogy megakadályozzák a sztrájk törést.⁴⁷ Sikerült is a sztrájkot úgy megszervezni, hogy a legkisebb műhelytől a legnagyobbig, egyetlen helyen sem dolgoztak. Egyetlen üzlet, kávéház, vagy mozi sem volt nyitva a sztrájk ideje alatt. A szó szoros értelmében meghalt minden élet.⁴⁸

A munkástanács röpiratban fordult a város dolgozóihoz. A rölap szövegét Markovics Ernő hozta magával, de Hamburger Jenő a következő résszel kiegészítette: "A mai nap folyamán testvéri üdvözetet az orosz elvtársaknak és ultimátumot küldünk a háborút továbbfolytatni akaró nagyuraknak, iparlovagoknak és háborus uszítóknak. Verjétek félre a harangokat! A háboru utolsó vonaglása elkövetkezett. A halálunk áldozat lesz a szebb jövő oltárán! Az életünk nem ér fabatkát! Veszténivalónk nincs! Vagy lesz béke, vagy jöjjön a mindent elsöprő nagy áradat!"⁴⁹ Itt már fölrémlik a forradalom gondolata. Az országos SzDP-vezetés azonban rettegett a forradalomnak még a gondolatától is. A békeharc szerepelt ugyan a programjában, de azt az uralkodó osztálytól akarták kicsikarni, annak megdöntése nélkül. A januári sztrájkmozgalmat is igyekezett úgy levezetni, hogy a lehető legkisebb mértékben akadályozzák csak a háborus termelést. Ezért közölték a vidéki pártszervezetekkel, hogy a hadiszállítások érdekében a vasuti forgalmat fenn kell tartani.

A kanizsai pártszervezet, ha akarta volna sem tudta ezt az utasítást végrehajtani, mert január 19-én délben, a Nagykanizsai Déli Vasút napibéres munkásai és egynéhány a kinevezett vasuti alkalmazottak közül is abbahagyták a munkát és sztrájkbaléptek. A sztrájk ideje alatt több helyi és egy gyorsvonatot le kellett állítani és a katonai szállítmányoknál is eltolódások történtek.⁵⁰

A munkások harca tehát néhány helyen kilépett a pártvezetőség által kijelölt mederből. Ez még inkább erősítette az országos pártvezetőség azon törekvését, hogy minél rövidebb időn belül véget kell vetni a sztrájkoknak, mielőtt annak irányítása kezükből teljesen kicsuszna.

A miniszterelnök ígéretet tett - a szociáldemokraták "örökös követelésének" - a választójogi reformnak a meghozatalára, a közéletmezés megjavítására. A pártvezetőség erre utasítást adott a sztrájk beszüntetésére. Pedig ezt a forradalmi helyzetet ki lehetett volna használni!

Hibát követelt el Hamburger Jenő és Sneff József is, amikor nem tudott következetesen szakítani a Szociáldemokrata Párt Központi Vezetőségének politikájával, annak utasításait kötelezőnek érezték. Nem látták elég tisztán, hogy a központi pártvezetőség áruló politikát folytat és igyekszik a munkásság mozgalmát leszerelni. Ezért, amikor január 20-án Hamburger Jenő utasítást kapott a sztrájk beszüntetésére, javasolta a Munkástanácsnak a munka felvételét. A Tanács többsége, azonban ellenezte ezt a lépést és Hamburgernek csak nagy nehézségek árán sikerült javaslatát keresztül vinni. A sztrájk megszűnésével, aztán megszűnt a Munkástanács is.⁵¹

Miután a sztrájkokat sikerült leszerelni az uralkodó osztály megindította a támadást a sztrájkok vezetői ellen. A kormány felismerte, hogy ezek a megmozdulások már nem bér, élelmezési és szervezkedési kérdések miatt törték ki, hanem az állammal és társadalommal szemben, egyenesen hatalmi kérdéssé váltak.⁵²

Január 31-én Szurmay hadügyminiszter parancsára letartóztatták Hamburger Jenőt és Sneff Józsefet. Pozsonyba szállították őket, ahol fegyelmi kihágás, hatóság elleni erőszak, az állam hadereje elleni büntett, államellenes és forradalmi célnú munkástanács alakításának vádjával
202.

hadbírótság elé állították a letartoztatottakat.⁵³

A tárgyalásra csak jóval később került sor : augusztus 24.-én kezdődött és szeptember 8-ig tartott. Hamburger Jenőt 15 hónapi szigorú fogságra ítélték. Sneff Józsefet azonban kénytelenek voltak szabadon bocsájtani.

A pernek nagy nemzetközi visszhangja támadt. A Pravda 1918 szeptember 28-i számában számolt be a per lefolyásáról : « A pozsonyi hadosztály-bírótság előtt most ért véget az első bolsevik per címmel »⁵⁴

Azonban perrel és terrorral nem lehetett már a forradalmi fellendülésnek útját állni. A gazdasági helyzet további, szinte hihetetlen romlása új, még erősebb harcra tüzelte az elnyomott tömegeket. Joggal írhatta ezért Szamuely Tibor 1918 májusában, hogy Magyarországon érik a vetés. . . . A háború vetette, a nyomoruság trágyázza, a forradalom fogja learatni.⁵⁵

Szinte el sem tudjuk képzelni, milyen súlyos terhet jelentett már a háború viselése. Egymás után bocsátották ki a hadikölcsönöket. /Nagykanizsán a hét hadikölcsönben 77353 050 Koronát jegyeztek.⁵⁶ Egymást érték a rekvirálások, míg végül a termelőknél már csak 9 kg. fejadagot hagytak egy hónapra.⁵⁷ A zsirfejadagot is havi 80 dg-ról a felére csökkentették.⁵⁸ Sőt, petróleumot, gyufát régóta még látni sem lehetett. Az árak emelkedése hihetetlen magas szintet ért el : egy méter karton a háború előtt 40 fillér volt, most 40 Korona. Egy pár cipő most 300 Korona, régebben 10 korona volt.⁵⁹ A bér ugyanakkor alig kétszerese volt a háború előttinek, de még pénzért sem igen lehetett vásárolni.

A Zalai Hírlap július 19-i száma közli, hogy 100 emberre jut egy pár cipő, olyan kevés kész anyag áll rendelkezésre.

Az esztelen vérontás, a háborús szenvedések a dolgozó tömegek harcának mind erősebbé válása, a középrétegeket, sőt a burzsoázia egy jó részét is meggyőzte arról, hogy elengedhetetlen a béke mielőbbi megkötése és a politikai változások szükségessége. A «háboruellenes egységfront» így tovább erősödött, kovácsolódott. A béke kérdésében teljes is volt az egyetértés közöttük. A nagykanizsai 1913 május 1-i béketüntetésen ez ismételtelen megnyilvánult, ahol a munkásokon kívül a város polgári

elemei is felvonultak, és a háborúval térjenek haza a frontról a katonák! » jelszavak voltak transzparensseikre írva.⁶⁰

De nem volt egységes nézete az "egységfrontnak" a fennálló politikai rendszer megváltoztatásának mértéke és módszere, a háború megszüntetésének útja tekintetében.

Az alsó néprétegek - munkásság, kispolgárság, értelmiség, szegény-paraszság - eddigi megmozdulásaikban többször megmutatták, hogy készek a forradalmi harcra is.

Viszont a vezető erő hiányzott. Az SzDP vezetősége ugyan akarta a békét, akarta a rendszer bizonyosfokú megváltoztatását, de a forradalmi utat elvetette reformista ideológiájának megfelelően. A nagykanizsai szociáldemokrata vezetők néhány esetben kacérkodtak ugyan a forradalom gondolatával, de gyökeresen ők sem tudtak szakítani az országos politikával. Ez a politika a Választójogi Blokk megalakulása után mégjobban közeledett az ellenzéki pártok politikájához és végül a Nemzeti Tanács megalakulásában szintézis jött létre október 25-én.

A Nemzeti Tanács célja a béke, a nemzeti függetlenség megteremtése, a finánctóke és a nagybirtok politikai vezető szerepének megszüntetése, polgári demokratikus reformok bevezetése és a forradalom megakadályozása volt. Mivel e követelések magukban foglalták a tömegek legfontosabb célkitűzéseit, a dolgozók mindenütt támogatták azokat.

Október 26.-án a nagykanizsai néptömegek is népgyűlésen tettek hitet a Nemzeti Tanács programja mellett. Ugyanakkor azonban Hamburger Jenőt is védelmükbe vették, mikor határozatukban erélyesen követelték, hogy Hamburger Jenőt azonnal bocsássák szabadon, mert "a népgyűlés Hamburger Jenővel teljesen egyetért és érte, minden áldozat meghozatalára kész."⁶¹ Üdvözlő táviratot is küldtek a pozsonyi börtönben sinylődő hős kanizsai orvosnak.

Az események azonban nem a reformnak kedveztek, hanem a forradalmi megoldást siettették.

A központi hatalmak teljes vereséget szenvedtek, a Monarchia fölbomlott.⁶² a nemzetiségek elszakadtak, a kormányiszervekben anarchia dult.

204.

Tiszáék csoportja mégsem akarta átadni a kormányt a Nemzeti Tanácsnak, sőt a reakciós Hadik János gróf alakított kormányt október 29-én.

A budapesti munkás és katonatömegek, azonban nem nyugodtak bele a reakció további hatalmon maradásába.

Október 29-én és 30-án alakult Munkás és Katona Tanácsok vezetésével a katonák és felfegyverzett munkások szállták meg a középületeket. Csekély fegyveres harc után hatalmukba kerítették a város stratégiai pontjait.

A Nemzeti Tanács egyáltalán nem ^{vett részt a} forradalomban, ezt bizonyítja Károlyi Mihály visszaemlékezése is: "Mi nem akartuk még átvenni a hatalmat, mi szervezni akartuk erőnket . . . A nép maga csinálta meg a forradalmát, a nép vette kezébe a hatalmat és adta át a Nemzeti Tanácsnak." ⁶²

A budapesti forradalom győzelmének hírére a kanizsai munkásság nagy örömmel vette tudomásul. A forradalmi mámorban sem feledkeztek meg azonban szeretett vezetőjükről. Október 31-én este Hamburger Jenő lakása elé vonultak és hosszú időn át éltették az ablakból integető Hamburgernét és börtön mélyén synylődő férjét, ismételten követelve annak szabadon bocsátását. A munkásság lelkes kiállásának volt köszönhető, hogy minden ellenállás nélkül, csendben zajlott le Nagykanizsán az "átalakulás". A város vezetősége egyhanguan alávetette magát a Magyar Nemzeti Tanács rendelkezéseinek.

A háborus szenvedések, az orosz forradalmak példáit követő proletárság harca, tehát valóban "megérlette a vetést". A forradalom győzött, de a tömegek helyzete továbbra sem javult, az osztályellentétek továbbra sem szűntek meg. Ennek megoldására egy újabb forradalomra volt szükség. Egy proletár forradalomra, mely az egyetlen olyan osztályt juttatja hatalomra, amit a fennálló társadalmi rendhez semmi érdek nem fűz - a proletáriátust.

1919 március 21-én ez a forradalmi átalakulás is végbement, és a proletáriátus most már valóban learathatta a harcok tüzében érlelt vetés gyümölcsét.

Die Wirkung der russischen Februar- und Oktoberrevolution im Jahre 1917 auf die Arbeiterbewegung von Nagykanizsa.

Die Gegensätze zwischen den imperialistischen Mächten führten im Jahre 1914 zum Kriege. Es ist der nationalisitschen Erziehung zuzuschreiben, dass auch die Arbeiterschaft von Nagykanizsa gegen den Krieg nicht protestierte. Die lokale Organisation der SDP rief die Arbeiter auf, den Klassenkampf während des Krieges einzustellen. Die Kriegsverluste und die wirtschaftlichen Schwierigkeiten hatten aber auch die Arbeiter von Nagykanizsa ernüchert. Der Kampf gegen den Krieg wurde durch die Nachricht über die russische Februarrevolution nur vertieft.

Der Kampf der Arbeiterschaft gegen den Krieg verstärkte sich besonders nach dem 1-ten Juli 1917. Dann traten Jenő Hamburger und Josef Sneff an die Spitze der SDP von Nagykanizsa. Die Arbeiterschaft in Nagykanizsa brachte schon nicht nur ihre Sehnsucht nach dem Frieden, sondern auch ihre Unzufriedenheit mit dem herrschenden System zum Ausdruck. Zur Methode des Umsturzes des alten Regimes gab die russische Sozialistische Oktoberrevolution das Beispiel. Die Arbeiter, die Intelligenz, die Kleinbürger, sogar ein Teil der Bourgeoisie stellten sich hinter die Sozialdemokraten von Nagykanizsa. Die «Einheitsfront» hatte sich immer mehr zusammengeschmiedet, und als deren Ergebnis ging die bürgerliche revolutionäre Umgestaltung trotz der Vergeltungsmassnahmen der Regierung ohne jede Erschütterung vor sich.

J e g y z e t e k

1. 1914-ben már közel 1000 sebesült érkezett Nagykanizsa kórházaiba. A háború kitörése előtt, ugyanis felépítették Nagykanizsán a Monarchia legnagyobb barakk-kórházát, ahol 3000 ezer beteget tudtak elhelyezni.
2. Az ezred történetét Szepessy Bugsch Arnold : A magyar királyi nagykanizsai 20. honvéd gyalogezred története a világháboruban / Sopron 1931/ c. könyvében dolgozta fel.
3. Hantos Elemér dr. kanizsai országgyűlési képviselő ennyire becsülte a katonai kiadásokat, Zalai Hirlap 1915. február 25. 24 millionkba kerül naponta a háború.
4. Zalai Hirlap 1915. január 30. Zalában is rekvirálnak.
5. U.o. január 29. Megint drágább a liszt !
6. U. o. Virág helyett - konyhakertészettel.
7. U. o. 1915. április 1. Visszavonták a piaci ármegállapítást.
8. Zala június 28. A kiskanizsaiak bojkottálták a kanizsai piacot.
9. Zalai Hirlap 1915. április 3. Béke / vezércikk/
10. Dokumentumok a Párttörténet Tanulmányozásához. VIII./2 a.
11. Zalai Hirlap 1915. május 1. Fellívás a kanizsai munkássághoz.
12. Ezeket a törvényeket 1912-ben hozták. Az 1912/LXIII. törvénycikk 9. § értelmében a gyűlések, felvonulások tartását eltiltották és a gyűlésen résztvevőket - nemcsak a szervezőket/-lecsukhatták.

13. Zalai Hirlap 1916 szeptember 5. Erdélyi menekültek Nagykanizsán.
14. U. o. december 16. Arány utcai véres epizód.
15. Lenin Művei 23. k. 284. old.
16. Z. H. 1916. szeptember 16. Bevonultak a kanizsai harangok !
17. Zala. 1917. január 27.
18. U. o.
19. U. o. 1917 február 4. Elfogyott a villamostársaság szene !
20. U. o. 1917. február 17. Zárják be az elemi iskolákat !
21. U. o. március 29.
22. Z. H. 1916 január 14. Hogyan kell bánni a hadifoglyokkal ?
23. Siklós András : Magyarország története 1917-19-ig. Egyetemi jegyzet 8. old.
24. Lásd. Mucsi Ferenc : Az 1917-es oroszországi februári forradalom hatása Magyarországon, Századok , 1958. 5-6 szám,
25. Z.H. 1917 április 27. Május 1. Nagykanizsán
26. Magyar Május Elsejék, Dokumentumgyűjtemény. Szerk : Réti László Bp. 1953, 207. old.
27. József Farkas : "Rohanunk a forradalomba. " A magyar irodalom útja 1914-19. Bp. 1957. 134. old.
28. Z. H. 1917. május 2. Május 1. Nagykanizsán.
29. U. o. június 9. A kanizsai szocialisták választójogi napja.
30. U. o. 1917. június 25. A kanizsai választójogi blokk megalakulása.
31. Hamburger Jenő 1883 május 31-én született Zalaudvarnokon, Iskoláit Zalaszentgróton, majd a Keszthelyi Gimnáziumban végezte. A Budapesti Orvos Egyetemre 1902-ben került. Már első éves egyetemista korában belépett a SzDP-be, Szigorlatait kitüntetéssel végezte. Gyakorló orvosként 1903-ban Berlinbe került, a híres Hermes sebész professzor mellé. 1910-ben Zalaszentgrótra jött vissza körzeti orvosnak, Betegei úgy emlegették, mint csodadoktort. Saját röntgenkészüléke volt, ami ekkor ritkaság számba ment. A szegény, vagyontalan betegeket ingyen ápolta, sőt orvosságra még pénz adott nekik. Ő szerkesztette a Zalaszentgróton megjelenő Zalavölgyi Hirlapot. A háború kitörése után, 1914. augusztustól a kanizsai tartalékkorházban, a Rothe-Kreuz-Spítalban katonai szolgálatot teljesített. Másfél évig mint civil, később népfőlkelő főorvossá nevezték ki. 1917 július 1.-én lett hat hónapra várákozási illetékkal szabadságolva, mint jelenleg szolgálatképtelen. /Hamburger per. Magyar Munkásmozgalmi Intézet Irattára A XV. 1/1918/22. Vádirat 19. old. és Rézső Pál - Székelyhidi Vilmos : Dr. Hamburger Jenő az orvos és forradalmár /

32. Sneff József 1887-ben született, Ács mesterséget tanult, majd a Nagykanizsai Munkásbiztosító Pénztár tisztviselője lett, A munkásmozgalomban 1905 óta résztvett, 1917-től a nagykanizsai SzDP titkáráként dolgozott.
33. Hamburger per jegyzőkönyv 93. old. Hamburger vallomása.
34. U. o. Vádirat, Jegyzőkönyv 20. old.
35. U. o. Deák Péter tanuvallomása.
36. U. o. Vádirat, Jegyzőkönyv. 21. old.
37. U. o. 20. old.
38. U. o. 3. old.
39. Z. H. 1917. augusztus 3. A koplaltatott Kanizsa.
40. Hamburger per Vádirat, Jegyzőkönyv 21. old.
41. Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai. V. köt. 23 old.
42. Hamburger per. Sneff József vallomása, Jegyzőkönyv 130. old.
43. MMTVD V. köt. 29. old.
44. U. o. 76. old.
45. U. o. 56. old.
46. Landler Jenő és Hamburger Jenő egyetemista koruk óta jóbarátok.
47. Hamburger per Sneff József vallomása, Jegyzőkönyv. 103. old.
48. MMTVD. V. köt. 63. old.
49. Hamburger per. Ítélet. Jegyzőkönyv. 457. old.
50. U. o. 452. old.
51. Hajdu Tibor : Tanácsok Magyarországon 1918-19-ben. Bp. 1953. 17. old.
52. MMTVD. V. köt. 131. old.
53. Lásd : Hamburger per. Magyar Munkásmozgalmi Intézet Irattára. A XV. 1/1918/22.
54. Rézsó Pál - Szélelyhidi Vilmos : I. m. 9. old.
55. Szamuely Tibor : Riadó. Bp. 1959. 67. old. Érik a vetés c. cikk.
56. Z. H. 1918. január 2. Nagykanizsa és a hét hadikölcsön.
57. U. o. április 6. Az utolsó rekvirálás ma kezdődött Nagykanizsán.
58. U. o. április 5. Zsirrekvirálás is lesz.
59. U. o. április 11. A kanizsai piac.
60. Z. H. 1959. november 8. Hősi idők emlékeiből, Tálosi Lajos visszaemlékezése.

61. Z. H. 1918 október 27. Nagykanizsa népe a radikális irányelvek mellett.
62. Lásd bővebben Zsigmond László : Az Osztrák - Magyar Monarchia széttörése. Századok, 1959. évf. I. szám. 94. old.
63. Károlyi Mihály : Egy egész világ ellen. I. köt. Harcom a békéért. München 1923. 497. old.